

Chryssides, G.D. (ed.) (2011), *Heaven's gate. Postmodernity and Popular Culture in a Suicide Group*, Farnham: Ashgate, pp. 228, ISBN: 9780754663744, £50.00.

Op 26 maart 1997 vond de politie in een woning in Rancho Santa Fe (California) het stofelijk overschot van 39 mensen die allen lid waren van de religieuze groepering 'Heaven's Gate', en, zo bleek, gestorven waren door zelfdoding. In de media werden deze mensen afgeschilderd als bizar, *wacky*, en als gehersenspoelde slachtoffers van een sekteleider, die soms aangeduid werd als een meester in manipulatie. De zogenaamde experts wisten te melden dat het hier om een typische *cult* ging en wezen op het gevaar van dergelijke groeperingen, vooral voor de jeugd. Chryssides heeft de hier te bespreken bundel (voor het merendeel al eerder gepubliceerde artikelen) samengesteld om inzicht in de opvattingen en activiteiten van de groep te geven en om zo te laten zien dat het niet gaat om een bizar stelletje *freaks*, maar om gewone mensen. Aan het redigeren van de bundel heeft hij zich overigens niet veel gelegen laten liggen. Er is veel overlapping: in alle artikelen worden geschiedenis en doctrine vrij uitvoerig behandeld. Vandaar dat ik deze twee aspecten eerst kort zal weergeven om daarna nog iets te zeggen over de afzonderlijke artikelen.

De stichters van de religieuze beweging zijn Bonnie Lu Nettles (1928-1985) en Marshall Herff Applewhite (1932-1997). Nettles en Applewhite komen begin 1970 met elkaar in aanraking en voelen zich verwante zielen. Na enige tijd komen zij tot de overtuiging dat zij geroepen zijn voor een goddelijke taak en dat zij de twee getuigen uit Openbaringen 11 zijn. Hun leer put behalve uit het Christendom (en dan met name de Openbaringen), uit theosofie en *Ufo-lore*. Om hun spirituele transformatie aan te geven duiden zij zichzelf aan met grappig-speelse namen als Guinea en Pig, Bo en Peep, Ti en Do. Uiteindelijk, verwijzend naar de twee getuigen, noemen zij zich *The Two* en zo worden zij ook door hun volgelingen genoemd. Hun taak is het de mensheid te vertellen over het koninkrijk der hemelen, een spiritueel niveau boven het menselijke: *the next evolutionary level above human*. Door alle menselijke verlangens/bindings (seks, vriendschap, familie, beroep, bezit) op te geven, kan de transformatie tot een onsterfelijk buitenaards wezen plaatsvinden. Een UFO zal komen om hen naar het hemelse koninkrijk – een fysieke plaats in de ruimte – te brengen. Het aantal volgeling groeit, maar blijft beperkt (tussen 150-200). Gaat het aanvankelijk om een ontwikkelingsproces waarbij ieder lid persoonlijk in contact kan komen met een begeleider van het Hogere niveau, later is dat contact alleen via Ti en Do mogelijk. De Twee, zo wordt voorspeld, zullen sterven en weer opstaan uit de dood en daarmee laten zien dat zij (getransformeerd zijnde) de dood hebben overwonnen. Nettles sterft echter in 1985, wat een schok betekent voor Applewhite en voor de volgelingen omdat dit scenario niet verloopt conform hetgeen in Openbaringen 11 beschreven staat. Velen haken dan af. De leer wordt door Applewhite bijgesteld. Hij spreekt nu niet van transformatie, maar zegt dat Ti haar menselijke omhulsel heeft verlaten. Ook het eschatologische element wordt sterker. De volgelingen zijn de uitverkorenen, door het Hogere niveau gekend om in de 'oogsttijd' gescheiden te worden van het onkruid. Dat gebeurde ook 2000 jaar geleden.

UFO-‘Captain’ Jezus werd door het hemelse koninkrijk uitgezonden om te oogsten maar hij werd gedood door mensen onder invloed van ‘space aliens’, geleid door een slecht buitenaards wezen Luci (Lucifer). Luci en zijn volgelingen hebben Jezus’ leer geperverteerd, hebben de huidige wereld geïnfiltrerd, bezit genomen van het bestuur, het zakenleven en de religieuze instituties. Om deze machten te weerstaan heeft het koninkrijk der hemelen twee nieuwe afgezanten, Do en Ti, gestuurd. Het afscheid nemen van de gecorrumpeerde wereld wordt steeds belangrijker mede omdat de gezondheid van Applewhite achteruitgaat. Zijn volgelingen vrezen dat als hij sterft het contact met Hogere niveau zal worden verbroken. Het verschijnen van de komeet Hale-Bopp in 1997 (2000 jaar nadat Jezus is geboren) wordt door Applewhite verwelkomd als een boodschap van het Hogere niveau. In het kielzog van de komeet bevindt zich, zo zegt hij, een ruimteschip dat de gelovigen zal meenemen naar het koninkrijk der hemelen. Door zich van het stoffelijk omhulsel te ontdoen, kan de ziel zich bevrijden en meereizen met het ruimteschip. Applewhite en 38 volgelingen nemen gif in. Twee volgelingen waren daar niet bij aanwezig, maar ook zij hebben op een later tijdstip het besluit genomen om van hun lichaam te scheiden en alsnog op weg te gaan naar het koninkrijk.

Chryssides geeft in zijn inleiding aan dat de leden van Heaven’s Gate niet psychologisch onevenwichtig waren of zwakbegaafd of opvallend kwetsbaar. Hun ideeën zijn op het eerste gezicht vreemd, maar kennen een eigen interne logica. In de korte bijdrage van Muesse wordt dat thema nog wat verder uitgewerkt. Muesse concludeert dat veel van de opvattingen van Heaven’s Gate in bredere kringen aan te treffen zijn.

De eerste jaren van de groep worden beschreven door Balch en Taylor. Hun stelling is dat aansluiting bij Heaven’s Gate niet als een bekering – opgevat als een radicale verandering – kan worden gezien. Mensen die zich aansloten, beschouwden dit niet als een breuk maar als een voorzetting van hun spirituele zoektocht. Van Applewhite zelf is ook een bijdrage opgenomen. Hij behandelt de latere jaren, waarbij hij de geschiedenis van de beweging als een door *The Next Level* gestuurde ontwikkeling presenteert. Ook Goerman besteedt veel aandacht aan de geschiedenis van de beweging, maar geeft daarbij ook aan dat de hersenspoeltheorie niet veel verklaart, maar dat die het in de media en bij anti-cultgroepen nog steeds goed doet.

Hoe de groep tot collectieve zelfmoord kwam, is de vraag die in de bijdrage van Davis aan de orde komt. Hij geeft aan dat De Twee – en later alleen Applewhite – steeds meer de nadruk gingen leggen op gehoorzaamheid en kritiekloze acceptatie van hun ideeën. Urban behandelt ook dat onderwerp, maar hij wijst vooral op de visie van de beweging op de huidige maatschappij; die wordt als totaal gecorrumpeerd gezien, gedomineerd door de logica van de markt en de dictatuur van het consumerisme. Ontsnapping is alleen mogelijk via zelfdoding of door systeemvernietiging. Hij ziet parallellen tussen Applewhites gedachtegoed en dat van Jean Baudrillard.

Cowan gaat in op de vraag waarom zo vaak naar het internet werd verwezen als belangrijk vehikel voor rekrutering van volgelingen van ‘sekten/cults’ als Heaven’s Gate.

De media vonden 'het gevaar van cyberspace' een sexy onderwerp. Maar onderzoek wijst uit dat het beeld van mensen die via het internet in de klauwen van *cults* en sekten vallen onjuist is.

Dat de leer van Heaven's Gate in essentie past in de Amerikaanse religieuze cultuur komt in de bijdrage van Zeller aan de orde. De Twee gingen uit van een persoonlijk redding, zij het begeleid door een leraar, van dispensationalisme, voorzagen in de *Rapture* via een UFO. Chryssides ten slotte wijst op het postmoderne van de leer van de Heavens' Gate beweging: een bricolage van bronnen waaruit een geheel werd samengesteld dat zinvol was voor de leden van de groep.

Zoals gezegd gaat het in deze bundel voor het merendeel om al eerder gepubliceerde artikelen. Slechts twee zijn nieuw en die bevatten bovendien weinig nieuws. De vraag waarom het nodig was al gepubliceerde artikelen nog eens te bundelen wordt door Chryssides niet beantwoord. Terloops wijst hij op het belang van de bundel voor studenten. Een verantwoording van de keuze van de artikelen wordt evenmin gegeven, waar dan nog bij komt dat Chryssides zijn werk als redacteur, gezien de vele overlappingen, wel erg licht heeft opgevat. Kortom een uitgave die teleurstelt. Het enige positieve dat gezegd kan worden, is dat de artikelen zeker interessant zijn en dat het handig is om ze bij elkaar te hebben.

Lammert Gosse Jansma
(Veenwouden)

Dekker, Paul, Gürkan Çelik & Iris Creemers (red.) (2011), *Breekpunt of bindmiddel. Religieus engagement in de civil society*, Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, pp. 180, ISBN 9789021143187, € 18,50;

Andries Hoogerwerf (2011), *Haat tegen minderheden*, Den Haag: Boom Lemma, pp. 137, ISBN 9789059316744, € 18,00.

De twee hier te bespreken sociaalwetenschappelijke studies hebben als gemeenschap-pelijk thema de ideale samenleving. Het boek *Breekpunt of bindmiddel* is een bundel van 17 artikelen die de uitwerking zijn van een middagsymposium over civil society en religie, dat georganiseerd was door de stichting Synthesis en de Dialoog Academie. Na een inleiding volgen vier delen, respectievelijk: Achtergronden, Vrijheid van godsdienst, Lokaal beleid en Praktijkvoorbeelden. Het boek gaat over de relatie tussen de civil society en religie. Speelt religie vanaf nu opnieuw een rol in de maatschappij of is er slechts sprake van de laatste opleving van religie? Heeft religie in enige mate een bijdrage voor de maatschappelijke samenhang, sociale vrede, integratie en democratie? Deze vragen vormen de kern van het boek.

De auteurs zien twee definities van civil society: als aanduiding voor die organisaties en maatschappelijke verbanden die geen deel uitmaken van overheid of markt. En als